

Landgoederen bij Haarlem (Z4)

1 Algemene gegevens

Nummer	Z4
Naam gebied	Landgoederen bij Haarlem
Regio Natuurbeheerplan 2020	Zuidwest Rijnland
Gemeente(n)	Haarlem, Bloemendaal
Overige (natuur)beleidsmatige waarderingen	<ul style="list-style-type: none"> Natura 2000-gebied #88 Kennemerland-Zuid (Habitatrichtlijngebied)
Gebruik / Functie	Natuur, recreatie
Oppervlakte	157 hectare
Eigendom / beheer	Staatsbosbeheer (Elswout), particulieren

2 Oppervlakte en samenhang NNN

De **oppervlakte** van het NNN-gebied bedraagt 157 ha, waarvan Elswout het grootste deel inneemt. De Landgoederen bij Haarlem bestaat uit enkele landgoederen en (voormalige) buitenplaatsen in de duinen en de binnenduinrand tussen Aerdenhout en Bloemendaal, namelijk van zuid naar noord Klein Bentveld (Meester Enschedépark), Elswout met ten oosten daarvan Duinvliet en Lindenheuvel met ten oosten daarvan De Beek. Klein Bentveld en de Lindenheuvel horen tot het zuidelijk deel van het duinmassief van Zuid-Kennemerland. Elswout ligt in de binnenduinrand tegen dit duinmassief aan. De ecologische **samenhang** van deze deelgebieden bestaat uit de relatie met het duinmassief. In mindere mate geldt dit voor Duinvliet en De Beek, die op korte afstand van het duinmassief liggen en hiervan zijn gescheiden door doorgaande wegen. Ook is er hier meer invloed van stedelijke bebouwing. Het NNN-gebied, met uitzondering van De Beek en de graslanden van Duinvliet, maakt deel uit van het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid.

Figuur 1: Ligging van het NNN-gebied en omliggende NNN-gebieden inclusief nummer. Voor een overzicht van de natuurbeheertypen wordt verwezen naar het Natuurbeheerplan.

Landgoederen bij Haarlem

3 Landschapsecologische karakteristiek

Ontstaansgeschiedenis

De Landgoederen bij Haarlem liggen deels in het **jonge duinlandschap** (Klein Bentveld en Lindenheuvel) en deels in het **strandwallen- en strandvlaktenlandschap** (fysisch-geografische regio: duinen). De bodem bestaat uit zandgronden. Het hoge duinmassief (met daarin Klein Bentveld en Lindenheuvel) is gevormd door overstuiving van oude duinen in de 12^e en 13^e eeuw en bestaat uit nauwelijks ontwikkelde typische duingronden. Tegen de binnenduinrand zijn voornamelijk beekerdgronden (grootste deel van Elswout en verder in Duinvliet en De Beek) te vinden die al langere tijd in cultuur zijn (geweest) en mede gevormd zijn door vanuit het duinmassief afstromende duinbeken. De landgoederen zijn in de 17^e tot de 19^e eeuw ontstaan, meestal vanuit al eerder gevestigde boerderijen. Landgoed Elswout is een van Nederlands best bewaarde buitenplaatsen, met oude bomenlanen, historische gebouwen, een orangerie, waterpartijen en een ijskelder. Ten noorden van Lindenheuvel ligt een niet tot het NNN-gebied behorend deel van het binnenduinrandmassief waar bebouwingsplannen zijn gerealiseerd (Hoge Duin en Daalseweg te Bloemendaal). Dit is de enige plek in Nederland waar dit op een dergelijke

schaal is gebeurd. Daarnaast zijn ook delen van de oude duinen afgegraven voor stadsuitbreidingen.

Aardkundige waarden

Onder invloed van de zee en kustvormende processen ontstonden vanaf ca. 5000 v. Chr. zandige strandwallen parallel aan de kust. Al vanaf de steentijd vond bewoning op de hoogste delen van deze strandwallen plaats. Tussen de strandwallen lagen de open, natte en langgerekte strandvlakten. Deze venige gronden waren van oudsher in gebruik als weiland en hooiland. Het (grond)water stroomde via kleine beken (duinrellen) uit de duinen naar de strandvlakten. De aanwezigheid van hoogteverschillen en de aanwezigheid van duinrellen vormden belangrijke vestigingsfactoren.

Delen van duinzoom zijn waardevol vanwege hun relatie met het aardkundig waardevolle jonge duingebied. De (jonge) duinen zijn aardkundig van internationaal belang. Veel delen van de duinzoom zijn echter vergraven voor zandwinning (Elswout), waterwinning (Amsterdamse Waterleidingduinen), bollenteelt (geestgronden), verdedigingswerken tijdens WOII (tankgracht) en villaparken of kelders onder villa's. In de open gebieden zijn op de onbebouwde percelen met landbouwkundig gebruik de aardkundige waarden nog aanwezig. In de beboste gebieden zijn de aardkundige waarden aanwezig behalve onder bebouwing. Ondanks vergravingen is de aardkundige kernkwaliteit in de binnenduinzoom aan de duinzijde van zeer hoge waarde en onvervangbaar.

Ontwikkelingen zijn mogelijk indien het bodemprofiel en reliëf (bijv. door activiteiten als heien, graven en egaliseren) niet significant worden aangetast. Bij ontwikkelingen die beroering tot een diepte van 1 m. onder maaiveld vergen is in beginsel geen sprake van aantasting van de aardkundig waarde.

Abiotische en ruimtelijke karakteristiek

Binnen het NNN-gebied is sprake van grote hoogteverschillen. Klein Bentveld en Lindenheuvel zijn droge duintoppen van 25 à 30 m hoog. De andere delen van het NNN-gebied liggen op een strandvlakte nauwelijks boven NAP-hoogte. Bij Elswout is dit het gevolg van een grootschalige afzanding, gevolgd door het opnieuw aanbrengen van reliëf. Door de lage ligging van het maaiveld ten opzichte van dat van de hoge binnenduinrand vindt toestroming van duinwater plaats, zowel via de ondergrond (kwel) als oppervlakkig. Dit laatste was aanvankelijk zichtbaar in de vorm van beken en rellen, die bij de vorming van de landgoederen omgevormd zijn tot grachten en waterpartijen. De namen Duinvliet en De Beek verraden al de rol die duinbeken bij de stichting hebben gespeeld. Nog steeds bevatten de watergangen hier van de duinen afkomstig stromend water van goede kwaliteit. De landgoederen bestaan deels uit aangeplant bos, boomgroepen en lanenstructuur en deels uit graslanden en verspreide bebouwing. Lindenheuvel en Klein Bentveld zijn voornamelijk bebost. Vooral de beboste delen kennen een grote mate van rust, stilte en donkerte. In de centrale delen van Elswout is dit door de intensieve wandelrecreatie minder het geval.

Huidig gebruik

Elswout wordt intensief gebruikt voor dagrecreatie, met name als wandelgebied, met pieken in de voor- en najaarsperiode. Het landgoed kent één in- en uitgang, waardoor de toestroom van bezoekers heel gericht is. Er is een dichte padenstructuur. Klein Bentveld is via enkele wandelpaden ontsloten. De andere onderdelen zijn in particulier eigendom en niet vrij toegankelijk.

Kernkwaliteiten

Op basis van het voorgaande wordt in de Landgoederen bij Haarlem de volgende ecologische kernkwaliteit onderscheiden, die de basis vormen voor het behoud van biodiversiteit die (inter)nationaal en/of regionaal van belang is:

- Landgoederen in de binnenduinrand

4 Natuurwaarden

De natuurwaarden, zowel actueel als potentieel, zijn hierna beschreven aan de hand van de kernkwaliteiten van het gebied.

Kernkwaliteit: Landgoederen in de binnenduinrand

Actuele natuurwaarden

De huidige natuurwaarden zijn vooral geconcentreerd in de bossen. Dit zijn voor het grootste deel landgoedbossen (**N17.03 Park- of stinzenbos**) bestaande uit aangeplante oude loofbossen en lanen met een rijke ondergroei aan stinzenplanten, waaronder wilde kievitsbloem, gulden boterbloem, lente- en zomerklokje, verschillende soorten geelsterren en daslook. In Duinvliet groeit ook blauwe anemoon. Vanwege de vele oude bomen zijn de bossen rijk aan **bosvogels** waaronder holenbroeders als bosuil en meerde spechtensoorten. In de bossen komen eekhoorn en sporadisch ook de **boomarter** voor. De oude, holle bomen op Elswout worden door meerdere soorten **vleermuizen**, waaronder rosse vleermuis, gewone grootoorvleermuis en watervleermuis, gebruikt als paar-, kraam- en overwinteringsverblijfplaats. Ook de historische gebouwen op Elswout (ijskelder, twee koetshuizen, het poortgebouw en de boerderijskelder) bevatten verblijfplaatsen van vleermuizen. De lanen in het gebied bevatten kenmerkende **paddenstoelen**, gebonden aan oude laanbomen (met name beuk) op de schrale berm. Enkele in Nederland zeer zeldzame soorten komen hier voor. De hoge paddenstoelendichtheid hangt samen met de buffering van de zandgronden door kalkrijke kwel. Zowel in de beukenbossen als op de oude bruggen leeft een rijke korstmossenflora, en moshellingen langs de aangelegde duinrellen herbergen een grote diversiteit aan mossoorten. Boven de waterpartijen, die deels tot **N04.02 Zoete plas** gerekend kunnen worden, foerageert de watervleermuis. Waar de waterpartijen in open terrein liggen, groeit een uitbundige onderwaterflora. In het afgesloten watersysteem op Elswout komen divers vissoorten voor, waaronder zeelt. Het bos op Klein Bentveld bestaat uit meer natuurlijk binnenduinrandbos (**N15.01 Duinbos**, ook als H2180A,

Duinbossen (droog) en H2180C, Duinbossen (binnenduinrand) aangewezen in het kader van Natura 2000) en is van belang voor de nauwe korfslak. Hier komen open zandige plekken met buntgras voor waar **dagvlinders** en **zandhagedis** voorkomen. De graslanden van Duinvliet en De Beek hebben beheertype **N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland**.

De intensiever gebruikte en beheerde terreinen, met name op landgoed Elswout, bestaan uit een kleinschalige afwisseling van bos, bosranden en opener terrein waar recreatief gebruik plaatsvindt (**Multifunctionele natuur**). Dit draagt sterk bij aan het samenhangende groene karakter en de kleinschalige afwisseling van het landgoederen en juist de combinatie met de aanwezige cultuurhistorische landschapselementen (bomenlanen, moshellingen etc.) zorgt voor specifieke natuurwaarden Deze kwaliteiten vormen de basis voor zowel natuurbehoud als recreatie in het gehele gebied.

Potentiële natuurwaarden

Mogelijkheden voor verhoging van de natuurwaarden zijn er vooral op de graslanden die zich door vershraling verder kunnen ontwikkelen. De vele waterpartijen hebben, vooral waar deze in de vorm van watergangen door het bos en langs lanen lopen, een weinig natuurlijk karakter. De natuurwaarden hiervan zijn lastig te verbeteren zonder het cultuurhistorische landgoedkarakter aan te tasten.

5 Abiotische en ruimtelijke condities

In tabel 1 zijn de kernkwaliteiten en bijbehorende actuele en potentiële natuurwaarden weergegeven in relatie tot de vereiste abiotische en ruimtelijke condities. Deze tabel geeft daarmee inzicht in de aspecten waarmee rekening dient te worden gehouden in het ecologisch onderzoek naar de mogelijke (significante) gevolgen van een plan of project in het NNN.

Tabel 1: Actuele en potentiële natuurwaarden in relatie tot de vereiste abiotische en ruimtelijke condities (X)

	Vereiste abiotische condities									Vereiste ruimtelijke condities							
	Veenbodem	Relatief voedselarme onbemeste bodem	Oude bodem (ongestoord)	Buffercapaciteit bodem / water	(Micro) reliëf	Windwerking	Stabiel hoog (grond)waterpeil	Peil- en/of overstromingsdynamiek	Basenrijke en/of brakke kwel	Goede (grond- en oppervlakte)waterkwaliteit	Bestaand water- en / of verkavelingspatroon	Cultuurhistorisch element (ijskelder, koetshuizen, poortgebouw)	Openheid	Beslotenheid	Rust (beperkte menselijke aanwezigheid)	Stilte	Donkerte
Landgoederen in de binnenduinrand																	
Multifunctionele natuur	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	-	-	X	-	-	-	-
N04.02 Zoete plas	-	-	-	X	-	-	X	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-
N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	-	X	X	X	X	-	X	-	X	X	-	-	-	X	X	X	X
N15.01 Duinbos	-	X	X	X	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X	X
N17.03 Park- of stinzenbos	-	X	X	X	X	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X	X
Paddenstoelen	-	X	X	X	X	-	-	X	-	X	X	-	-	X	-	-	-
Bos- en/of struweelvogels	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X	X
Vleermuizen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	-	X	X	X	X	X
Ongewervelden van droge milieus (dagvlinders)	-	X	X	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boommarter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X	X
Zandhagedis	-	X	-	X	X	-	-	-	-	-	-	-	-	X	X	X	X
Aardkundige waarden	-	-	X	-	X	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

6 Vervangbaarheid

De landgoederen en buitenplaatsen hebben een ontstaansgeschiedenis van meerdere eeuwen. Bij de bossen, de lanen en de graslanden is sprake van oude, soms eeuwenlang ongeroerde bodems. Bijzonder is ook de aanwezigheid van schoon stromend duinwater dat uit het duinmassief treedt. Deze omstandigheden en de daarmee samenhangende waarden zijn onvervangbaar. De fysieke kenmerken van de duinen mogen niet significant worden aangetast, zodat de aardkundige waarden en de ontstaansgeschiedenis via het aardkundig monument behouden blijven.